

LÁTOGATÁS GRÓF APPONYI SÁNDORNÁL

KESZTHELYI helikoni ünnepélyek alkalmával oly szerencsések voltunk, hogy láthattuk hazánk leghíresebb magánkönyvtárát: a herceg Festetics-könyvtárát, melynek kincseit, többek közt a Kinizsi Pálné, Magyar Benigna számára 1494-ben készült, mesterien illusztrált zsolosmáskönyvet, a valamikor a Batthyány-könyvtár tulajdonában volt Keszthelyi Kódexet és unikum régi magyar nyomtatványait bibliografiai leírásból addig is ismertük.

Még ennél is jobban óhajtottuk látni a gróf Apponyi Sándor lengyeli könyvtárát, mivel ennek nevezetes darabjait két kötetes nagy katalogusából már régóta ismertük. De meg más az, ha valaki örököl egy könyvtárát s azt mint egyéb kincseit megmutatja látogatóinak, vagy pedig tizennégy éves gyermekfővel felteszi magában, hogy régi könyveket gyűjt s több mint félszázad alatt nagy tudománnyal és szakértelemmel maga teremt egy nagy könyvtárát.

Majd minden könyvnek megvan a maga története s a bibliofilnek nincs érdekesebb dolog a világon, mint a gyűjtő szájából hallani, hogy erre hogyan akadt Londonban, a másokra Párizsban a Szajnaparti ódondásznál, a harmadikra Rómában; ezt cserélte, azt ajándékba kapta; milyen nagy volt az öröme, midőn kiderítette, hogy az egy pár shillingen vásárolt példány unikum, vagy rendkívül ritka, amit Dibdin is mint kuriozitást írt le Spencer-katalogusában stb. Olyan ez, mint mikor a vérbeli vadász magyarázza agancsgyűjteménye bemutatásakor, hogy ezt a szarvast vagy őzbakot hogyan ejtette el hajtóvadászaton a walesi herceg társaságában, azt a másik nyolcast lesből, a harmadikat kopóvadászaton. Külön története van minden agancsnak s a lelkes vadász minden elbeszélésakor újra átéli vadászkalandját, vagy mikor a herceg bemutatta versenyistállóját s mindenik lovának elmondta pedigreejét s ékesszólóvá lett, mikor elbeszélte győzelmeit.

Nekem mindennél érdekesebb, tanulságosabb egy lelkes bibliofil elbeszélése, aminthogy valamennyi szenvedély közt a könyvgyűjtést tartom a legnemesebb szenvedélynek. Sokat ismertem a régi magyar bibliofilek közül.

Deák-koromban mint könyvtárnokinas hordtam Debrecenben az oda is el-
látogató Szabó Károly keze alá a felveendő régi magyar könyveket. Máig
is előttem van a villogó szemű lelkes öreg képe, amikor elmesélte, hogy egy
barátklasteremben nem adták oda neki a régi magyar nyomtatványokat, mert
el voltak zárva egy ládába s mikor erre azt mondta, hogy hát nyissák ki a
ládát, azt felelték: „Nem lehet ám, mert Rómában a kulcsa!”

Ugyancsak Debrecenben sokat hallgattam a beszédes Széll Farkas táb-
labíró bibliofil oktatásait, s később Pesten majd minden héten találkoztam
Ráth Györggyel, Ágoston Józseffel, Baróti Lajossal, a szelídlelkű Todoresz-
kuval stb. A könyvgyűjtők úgy ismerik egymást, mint a törzslumpok, abban
is hasonlítanak, hogy szívesebben járnak zugkocsmákba, illetőleg zuga-
tiquariusokhoz, mint a fényes könyvesboltokba. Gróf Apponyi Sándor se kivé-
tel, csak hogy ő a párizsi, londoni, római zugboltokat bújta ilyen szorgalmasan.

Mikor az Apponyi Sándor nevét először hallottam, akkor már általánosan
elismerték a magyar bibliofilek fejedelmének s ezt az első helyet máig meg-
tartotta. Már 1868-ban Toldy az Apponyitól felfedezett Sztárai-komédiáról
„Az igaz papság tiköre“-ről értekezve nagy lelkesedéssel emlékezett meg
nemzeti irodalmunk és könyvészetünk művelt, rokonszeves, egyszersmind
nagykészültségű, sőt szellemes barátjáról.

Apponyi gyűjtésének virágkora a hatvanas évekre esik. Apja Rudolf, párizsi,
majd londoni nagykövet volt, fia követségi titkár volt mellette s hivatásán
kívül elég ideje maradt, hogy nemes szenvedélyének hódoljon. Ez a kül-
földi tartózkodás szabta meg gyűjtése irányát is t. i. külföldön elsősorban
magyar vonatkozású műveket lehetett gyűjteni, vagyis olyan műveket, me-
lyeket idegen szerzők írtak Magyarországról. Legtöbb bibliofilünk pl. Ráth
György gyűjtésének ez csak mellékága volt, nála ez volt a fő s messze el-
hagyta versenytársait.

Atyja halála után hazatért Magyarországba s tolnamegyei lengyeli kas-
télyából dunántúli Athenást csinált. A külföldi antiquariusok már annyira
ismerték, hogy ide is utánaküldözgették ajánlataikat. Egy könyvgyűjtőnk-
nél sem láttam olyan nagy halmazát az antiquárkatalogusoknak, mint nála. De
Lengyel nemcsak erről vált híressé. Magyarországnak majd minden része
történeti nevezetességű hely, csak fel kell kutatni. Az ő lelkes buzdítására
és az ő támogatásával fogott Wossinszky Mór a lengyeli őskori telep feltá-
rásához s a millenniumkor Wossinszkyval együtt az egész praehistorikus
gyűjteményt Tolna vármegyének ajándékozta.

Apponyi nem az a gyűjtő, aki a könyvet csak ritkaságáért szereti, hanem
tudós, aki át is bűvárolja a gyűjtött könyveket. A véka alá sem akarja rej-
teni a világot: így jelent meg 1900—2-ben „*Hungarica*“ című két kötetes
nagy műve magyar és a külföld számára külön német kiadásban is. Saját
költségén, forgalomba se hozva, kevés számú példányban (a bibliofil így tör
ki belőle), ajándékba küldte meg a könyvtáraknak s azoknak, akikről gon-
dolta, hogy érdeklődnek iránta vagy haszonnal forgathatják.

Nem katalogus ez, hanem magyar művelődéstörténeti okmánytár: min-

den művet elolvas, leírja és közli belőle, vagy előszavából vagy ajánlásából azt, ami a magyar történelemhez, irodalmi- vagy művelődéstörténetéhez adalékul szolgálhat. Kimeríthetetlen kincses bánya ez, melyben minden tudományos kutató addig észre nem vett vagy nem ismert vagy hozzáférhetetlen becses anyagot talál. Nem csoda, ha a vendégszerető főúr vendégkönyvében lapozva a Borghese-rokonságon kívül (Apponyi nőtestvérét egy Borghese herceg vette feleségül) leggyakrabban tudósaink neveivel találkozunk benne. Ábel kutatásainak emlékét a főúr egyik őse Ísota Nogarola híres humanista író és nővérei összes műveinek gyönyörű bibliofil kiadása (Bécs 1886) őrzi, melyhez a gyűjtés munkájának nagyobb részét is Apponyi végezte el. Hegedüs István többszöri látogatásának emléke Apponyi Balázs zsoldárainak (1627) méltatása s nincs könyvtár, ahol a magyarországi humanizmus történetére nézve, melyen ez az érdekes tudósunk dolgozik, ilyen gazdag anyag volna együtt.

A fentemlített páratlan — Dibdin műveire emlékeztető — katalogus óta folyton készülődünk e könyvtár kincseinek megtekintésére. Végre a vendégszerető főúr hívásának és kedves unszolásának engedve, mikor még azt is izente, hogy Balassára vonatkozólag is kerül nála valami — az elmúlt ősszel sikerült a vendégszerető lengyeli kastélyba ellátogatnunk.

Lengyel község tőszomszédságában fekszik az impozáns külsejű kastély, melynek ablakából festői kilátás nyílik a Mecsek hegységre. A könyvtár az emeleten van s már a hozzávezető ritka metszetekkel borított folyosó felkelti érdeklődésünket és várakozásunkat.

Gróf Apponyi Sándornak két könyvtára van, két különálló nagy teremben elhelyezve. Az egyik *modern könyvtár* angol, francia, olasz és német klaszszikusok, útleírások, földrajzi, történeti művek, emlékiratok, művelődéstörténeti nagy díszművek és folyóiratok válogatott gyűjteménye. Több ezer kötet, remek amateur-kötésekben. A terembe belépéskor először a könyvtári téka tetején elhelyezett nyolc remek váza vonja magára figyelmünket, melyet Capua mellett ástak ki s amelynek mitológiai ábrázolásairól a grófné elbeszélése szerint Pulszky Ferenc egész előadást tartott. Ugyanítt van a gazdag, többezer darabból álló metszet-gyűjtemény, csaknem kizárólag magyar történeti arcképekkel, régi magyar városok, várak, várostromok rajzaival! Ezt kiegészíti a régi magyar térkép-gyűjtemény, melynek bemutatásakor a gróf élvezetesen magyarázta el, hogy a legkorábbi metszet PUSZTA feliratából az értelmetlen másoló hogyan csinált Erdélyben egy új országrészt. A néhai Magyar Történeti Életrajzok szerkesztőjének fáj a szíve e gazdag illusztrációs anyag láttára.

Egy másik terem a *ritkaságok könyvesháza*. Ezen kívül még több szobában van egy-egy szekrény tele könyvvel, melyeket collectio affectionis-nak nevezhetnénk, t. i. a gróf valamelyik ősére (pl. Ísota Nogarolára) vagy családjára vagy önmagára vonatkozó gyűjtemények.

Minket természetesen a ritkaságok érdekelték különösebben és vonzottak első sorban. A könyvtárterem berendezése a tulajdonos terve szerint készült

s két részből áll: a ritka nyomtatványokból s az azokra vonatkozó művekből és bibliografiai apparatusból. Ez utóbbi egy bibliofil kézikönyvtár mintájául szolgálhat. Hain, Panzer, Copinger, Graesse, Brunet, Dibdin stb. művein kívül különösen a nagy gonddal és szakavatottsággal összegyűjtött nyomdatörténeti monográfiákat böngésztük nagy gyönyörűséggel. Nem egy-kettő van ezek között olyan, hogy hiába keressük a budapesti könyvtárakban.

A ritkaságok gyűjteményéről nehéz rövidesen tájékoztatni. Oly sok érdekes mű van itt együtt, hogy szinte lehetetlen kiválogatni közülök egyeseket.

Fentebb már említettük, hogy magyarországi, ill. Magyarországon megfordult vagy tudósainkkal irodalmi kapcsolatban levő humanisták műveinek ebben a könyvtárban van a legszebb gyűjteménye. A XVI. századból különösen nagy kedvvel és szeretettel gyűjtögette a gróf a Zsámboki (Sambucus) műveit és kiadványait. A részben Plantin világhírű nyomdájából kikerült kiadványok méltán csábítják gyűjtésre a bibliofil. Úgy látszik, hogy a vele egyébként is mindenben együttérző, gondolatait szinte elleső neje megsejtette a gróf Zsámboki-rajongását s egy napon Zsámboki tőle festett arcképével lepte meg. Zsámbokinak egyébként több arcképe maradt fenn, sőt olyan is van, melyen kedvenc kutyája is vele van; jóízűen beszélte el erről a gróf, hogy a metszeten a kutya neve („Bombo“) is rajta van s ezt egy túlbuzgó leíró a metsző nevének nézte s csudálkozott rajta, hogy Bombo nevű metszőről nem emlékeznek meg a metszatkatalogusok. Nagybüszkén mutatott egy Zsámboki lakodalmára írt üdvözlő verset, s nem akarta elhinni, mikor mondtam, hogy címről már korábban is ismertük az egyébként nagyon ritka és becses nyomtatványt (Századok 1899).

Nagy gyönyörűséggel mutogatta a gyönyörű nyomtatású, eredeti vagy újabb francia maroquin kötésű remek példányokat.

A könyvtár kötései közt sok az egykorú kötés. Ilyen az 1490-ben Nürnbergben gót betűkkel, hasábosan feketével és vörössel nyomtatott „Missale Strigoniense“ széles margójú remek példánya, fatáblába kötve disznóbőrháttal, rézsarkokkal és kapcsokkal. Egy szintén eredeti vastag barna bőrkötésre is felhívta a gróf a figyelmemet, melynek külső tábláján B. B. monogram van. Mivel a könyvbe egykori tulajdonosa, Batthyány Boldizsárnak a neve is be van írva, helyesnek kell tartani a gróf feltevéését, hogy valamikor a Batthyány könyvtárában volt. Tudjuk, hogy a XVI. század nagy tudománypártoló főura szenvedélyes könyvgyűjtő volt s könyvtárának töredéke, reformátorok művei, a németújvári ferencrendi zárdában maradt fenn. A Zsámboki-féle Plautus (1566. Antwerpen) gyönyörű nyomású, szép példánya dús aranyozású barna bőrkötésbe van kötve, az egyik oldalon „Patriae et amicis“ (szebb felirat mint a Grolieré: „Grolieri et amicorum“), a másik oldalon „1568“ évszámmal.

A Plantin-féle Eunapius barna velencei kötésbe van kötve, tizenhatodik századi török mintájú gazdag aranyozással. Egy másik préselt disznóbőrös Lucianus-kiadás hátlapján ott van az 1575. év. E remek példányok összegyűjtése végtelen sok utánjárást és fáradságot kívánt, de szerencséje is nagy

volt a gyűjtőnek, hogy kedvelt XVI. századi humanistájának ennyi művét, amennyi talán csak a Plantin-Museumban van így összegyűjtve, ilyen példányokban szerezhette meg. Vagy talán a remek kiadványok terelték figyelmét és érdeklődését Zsámbokira? Ki tudná megmondani? Többször előfordul, hogy akkor kezdünk érdeklődni egy író iránt, amikor műveinek ritka példányai kerülnek birtokunkba. Gyönyörű a minden könyvtárból jól ismert Fumée-féle „*Historie des troubles de Hongrie*“ párizsi 1594-iki kiadása pergamentkötésben 1595. évszámmal, mindkét oldalán címerrel: a címerkép három vadászkürt, sisak: sisakdíszül 3 structoll, G. G. monogrammal. Egy másik mű (Manutius: *Transsilvaniae descriptio*. Róma 1596.) a kötés táblája közepén és négy sarkán a Buoncompagni-sárkánnyal (címerrel) van díszítve s mivel Buoncompagni Jakabnak van ajánlva, tehát a tulajdonos gróf helyes következtetése szerint dedikációs példány lehetett. Ilyen lehetett Busbek műveinek leydeni Elzevier-kiadása olasz maroquin-kötésben, super-librisül a Pecci címert alkalmazva. De ki győzné a sok szép eredeti kötést felsorolni?

Az Apponyi-könyvtár másik érdekes csoportja a nem eredeti, hanem későbbi korú amateur-kötések, ahol az amateur-tulajdonos vagy a bekötéssel megbízott művész saját ízlését juttatja kifejezésre. Ilyen egy Zsámboki-kiadás Bezerian-féle kötése, mely Yemeni lyoni könyvtárából került a gróf tulajdonába. Korábbi tulajdonosai közt van Viollet-le-Duc, az iparművészettel foglalkozók előtt jól ismert író neve is. Egy másik vörös maroquin-, Bezerian-kötés Hamilton herceg könyvtárából került Brunet könyvtárába, kinek neve benne is van a könyvben s innen a grófhhoz mint méltó utódhoz. Ez a *Le laboureur* híres útleírása (Paris 1647.), melyben az esemény után két évvel (1646.) tudósít Vesselényi és Széchy Mária szerelméről. A könyvtártulajdonos ezt bőven és érdekesen ismerteti katalógusában s ugyanott azt is elmondja, hogy a hatvanas években Twickenhamban Aumale herceg könyvtárában minő áhítattal szemlélt egy példányt, melyet a herceg a Hoym-könyvtárból szerzett. Ilyen Manutius Pál egy 1585-ben Bolognában Aldus műhelyében nyomtatott művének egy kék maroquin-kötésbe kötött remek példánya, mely eredetileg a Syston Park könyvtaré volt. A Bongarsius ismeretes magyar történeti forrásgyűjteményét is kevés gyűjtő értékelte annyira, mint a gróf példányának korábbi tulajdonosa, aki azt rendkívül szép maroquin-kötésbe köttette. Rám ez az újság ingerével hatott, annyira megszoktam már a különböző könyvtárakban Bongarsius, Schwandtner, Pray stb. műveinek nehézkes disznóbőrkötéseit. Különösen gyönyörű bőrkötésbe köttette a gróf az apai ősére Ísota Nogarolára vonatkozó műveket, ezek azonban nem itt vannak elhelyezve, hanem az egyik szalon díszes szekrénykéjében.

A kötések harmadik érdekes csoportja az, melyet a mostani tulajdonos által köttetett művek alkotnak. A gróf gyűjtésének virágkora a párizsi és londoni tartózkodására esik s ez magyarázza meg, hogy a gyönyörű barna és vörös maroquin-kötések, ízléses aranyozással külföldi, főleg párizsi és londoni iparművészek munkái. Vannak itt kötések a híres francia könyvkötőtől *Capetól* (Turóczi brünni kiadása), *Trautz-Bauzonnettól* (Werböczy: Tripart.

SÁMBOKI (SAMBUCUS) JÁNOS

(1531—1584.)

ORVOS ÉS TÖRTÉNETÍRÓ

1517; Der Hungern Chronica. Augspurg 1536.) az angol *F. Bedfordtól* (*Ec-hius Valentinus: Dialogus 1520. Historia di Zighet. Venezia 1570*) Annak, aki az Apponyi-könyvtár gyönyörű kötését nem láthatja, eláruljuk, hogy az Akadémia könyvtárában lévő Sztáray-féle Comoedia (1559.) kötése is ilyen, t. i. előbb ez is a grófé volt s ő köttette be ilyen remek kötésbe.

Úgy vettem észre, hogy a régi könyvek körülvágásának s túlságos kitisztításának a gróf nem barátja. Természetesen egyik-másik munka olyan tönkrement állapotba került hozzá, mint a „*Lege[n]de sanctorum regni Hungarie*“ egy nyomtatási hely és év nélkül megjelent ritka kiadása, hogy azt úgy nem helyezhette el könyvtárába s a teljesen szüette példányt Párizsban Vignával restauráltatta. Örömmel szemléli az ember e ritka művek ilyen izlésesen felöltöztetett nagy tömegét. Szinte mosolyognak a bibliofilra. Az írók és kiadók rendszeren lenge öltözetben bocsátják világgá szülőtteiket; ide s tova hányódnak, vetődnek, raktárakban, piszkos boltokban, elrongyolódva és beszennyezves csak kevésnek jut az a szerencse, hogy ilyen Maecenas fogadja örökbe s aztán belső értékéhez méltó díszes „zubbonköntöskébe“ öltöztesse!

Arra a kérdésre, hogy micsoda gyűjteményekből került össze ez a rendkívül értékes és válogatott anyag: részben már a gyűjtés helye és módja megadja a választ, t. i. a gyűjtő az ötvenes és hatvanas években Angliában és Franciaországban tartózkodott és az ez időtájt dobra került híres gyűjteményekből tetszése szerint válogathatott. Pl. gyűjteménye tekintélyes része a Sunderland-féle könyvtárból való. Innen szerezte meg Aeneas Silvius, Ianus Panonius, Martinus Thyrnavinus, Reychersdorff, Gabelmann, Reusner stb. műveit. Több becses ritkaság a Lord Hopetoun, Miss Richardson, Carrer-, Syston Park-könyvtárból. Innen szerezte Aeneas Silviusnak egy év nélküli, Brunet szerint 1470. körül Kölnben nyomtatott művét, melyről Apponyi azt hiszi, hogy a legrégebb nyomdai termék, melyben egy darab magyar történelem található. Továbbá a Maglione-, Archinto-, Manzoni-, Heber-, Borghese-, Ruggieri-könyvtárból. Ez utóbbi gyűjteményből való az I. Ferdinánd koronázásáról szóló egykorú francia tudósítás; több van a Mircse János könyvtárából, kinek könyvtárát később a budapesti egyetem könyvtára szerezte meg, de korábban (1878.) maga is adogatott el belőle.

A törökökre vonatkozó röpíratok, egykorú újságlapok és művek jó részét a híres bécsi germanista, az udvari könyvtár aligazgatója Karajan gyűjteménye árverésén szerezte meg, egy némelyiket az akkori árakhoz képest elég drágán, pl. az 1529-iki *Warhaftige Neue Zeitungot* 60 frt 50 krajcáért; az innen került művek értékét az is emeli, hogy némelyikben Karajannak jegyzetei vannak a névtelenül megjelent mű gyanítható szerzőjéről stb. Nagy István septemvirnek külföldre List és Franckehez került könyvtárából is vásárolt, amely rendkívül értékes gyűjteményből több becses unikum hungarikum a British Museumba került. Természetesen Apponyi nem ragaszkodott szoroson azon elvéhez, hogy csak külföldinek Magyarországra vonatkozó művét szerezze meg, hanem megvásárolta, ha ráakadt, magyar szerzőknek

külföldön nyomtatott ritka műveit is, amint ez kiadott katalógusából is látható. A gróf Apponyi Antal könyvtára ritkaságainak eladásakor szintén sok érdekes és értékes művet vásárolt a gróf s boszankodva beszélt el, hogy milyen olcsón adták el Ptolemaeus „Cosmographiá“-jának kéziratot latin fordítását, mely mellett huszonzét megbecsülhetetlen értékű térkép is volt. Az Apponyi-könyvtárból vásárolt könyvek közül némelyik mint pl. a konstanci zsinatról szóló, az 1536. év végén kiadott német mű bibliofil-csemege t. i. préselt borjúbőr tábláján a „Dorothee: Dvcis Borussie“ felirat mutatja, hogy Albert porosz herceg nejéé volt valamikor; a Vivaldus-féle „Opus regalé“-nak angol vörös maroquinba-kötött példányát gr. Apponyi Antal a McCarthyy-féle árverésen vette s hozzá méltó ivadéka, akiben a bibliofilia, úgy látszik, öröklött családi vonás, az Apponyi-féle londoni árverésen szerezte vissza. Mennyit vándorolt e könyv! Valóban habent sua fata libelli!

Némelyik könyvnek a nevezetes tulajdonos bejegyzései adnak nagyobb értéket. Így pl. Szegedi Kis Istvánnak a pápáról írt, a külföldön annyiszor kiadott „Speculum pontificum“ c. művében Nodier Károlynak, a jól ismert francia bibliofilnek érdekes kritikája olvasható, amit Apponyi közöl is katalógusában.

Az Apponyi-könyvtárnak egyik érdekessége, hogy több darabja hajdanában világhírű bibliofilé volt, mint a már említett Firmin-Didoté, Rive abbéé, Peignoté, Bruneté stb. Ursinus Velius egy oratiójának bási 1528-iki kiadását mostani tulajdonosa egy colligatummal 100 frankon szerezte meg Brunet könyvtára elárverezésekor.

A könyv-gyűjtőben is van szentimentalizmus. Ilyen érzelem vett erőt a grófnak, mikor elbeszélte, hogy Kálnoki Gusztávval a híres diplomatával együtt szolgált a londoni követségen és együtt járták sorra az antiquariusokat, — nem voltak vetélytársak, mert Kálnoki más irányú gyűjtő volt, francia klasszikusok eredeti kiadásait, Elzeviereket, XVIII. századi illusztrált műveket gyűjtött s végül a hetvenes évek elején Párisban az ő gyűjteménye is dobra került s a gróf abból is vásárolt. . . .

Feltűnő, hogy a páratlan gyűjtő könyveit se exlibris-szel nem díszítette, se könyvtári bélyegzővel, se autogrammjával el nem látta. Ennek rendkívüli szerénysége az oka: nem akarta nevét ilyen módon is megörökíteni, noha azon lelkes kegyelet után, mellyel az előbbi hírneves tulajdonosok neveit katalógusában emlegeti, joggal elvárnók ezt tőle. Úgy tudjuk, hogy a család egy lelkes barátjának volt is egy exlibris-terve, de talán a gróf előtt elő se hozakodott vele.

Mikor a ritkaságok könyvesboltjába először léptem be a gróf egy kis negyedrért egész bőrkötésű munkát nyomott a kezembe, hogy ismerem-e? Képzhetni örömet és meglepetésemet, midőn kinyitottam s a Balassa testvérek halálára írt latin költemények 1595-iki bártfai kiadását pillantottam meg. E példány létezéséről senki se tudott eddig, csak egy csonka kézirati másolatát közölte dr. Gragger Róbert berlini egyetemi tanár honfitársunk a Zay-ugróci könyvtárból s nem is hittük, hogy valaha egy ilyen szép nyom-

tatott példány még előkerülhet belőle. Menten ki is adtam a Balassa munkái függelékében. Balassáról még más érdekesebb adatot is találtam a gazdag könyvtárban, többek közt egy érdekes metszetet Esztergom 1594-iki ostromáról, melyben Balassa elesett, a Gerlach-féle Ungnad-krónikát, melyben Losonczi Anna sógorának Ungnad Dávidnak két arcképe is van, egy német Eurialus-átdolgozást stb. Kéziratot csak egyet láttam, de ez valóban becses, t. i. a Gregoriánczy-, Mérey-féle Quadripartitum opus vaskos kéziratát, de sajnálatomra nem volt időm, hogy összeveessem a Novoszel-féle kiadással.

Meg se kísérelhetem a könyvtár kincseinek ismertetését, csak megemlítem, hogy különösen gazdag az újságot pótló egykorú hadi tudósításokban, röpíratokban. Azt se hallgathatom el, hogy az 1900—2-ben kiadott nagy katalógus az 1470—1720-ig terjedő időszakból 1538 művet ismertet, (lásd ismertetésünket róla az Irodalomtört. Közl. 1901. és 1904. évi folyamában), *legalább ennyi az ezóta lefolyt 20 esztendő újabb gyűjtése*, legalább két, az eddigihez hasonló, kötet anyaga, *melynek vastag kártya-papír lapokra írt katalógusát is csaknem teljesen elkészítette a fáradhatatlan gyűjtő*: váltig ajánlottam is, hogy haladéktalanul kezdje meg a kinyomatását. A sárga tokok gazdag anyagát cédulánként átnéztem s mondhatom, sok érdekes meglepetéssel fog szolgálni bibliofiljainknak.

A könyvtár egyébként nem volt szorosán a katalógus sorrendje szerint felállítva, de azért ha valamely művet látni óhajtottam, katalógus vagy könyvtári szám segítségével nélkül rögtön maga a gróf előkereste s kezembe adta s elámultam, mikor láttam, hogy 80 éves kora dacára milyen fürgén ment fel és le a magas könyvtári létrán. Mert mint minden bibliofil és könyvtárnok, ő se szereti, ha idegen kéz nyul a könyvestékához.

Ezek után talán felesleges is külön felemlítenem, hogy kedves házi gazdám teljes szellemi és testi rugékonyságát és frissességét megőrizte. Emlékezőtehetsége meg egyenesen bámulatba ejtő. Többek közt arról beszélve, hogy a bibliomania terén mily nagy szerepe van a véletlennek, felemlítettem, hogy egyszer érettségi kormány-képviselő koromban egy vidéki gimnázium könyvtárát meglátogatva, az első könyv, melyet csak úgy véletlenül a sorból kihúzva megnéztem, a Spira Ferenc áttéréséről írt régi hosszú versezetnek latin forrása volt, melyet a magyar vers kiadója, Szilády hasztalanul keresett s kénytelen volt az összehasonlításban Vergerius Pál életrajzának idézeteivel megelégedni. Alig végeztem el a mondókámat, a gróf egy könyvszekrényéhez lépett s kiveszi abból Sixt Vergerius életrajzát, tehát ugyanazt, amelyiket Szilády használt. A beszélgetés folyamán oly biztosan beszélt lap- és évszámokról, mint aki teljesen otthonos e téren, én csak gyönyörködve és ámulva hallgattam. Egyébként is nagyon kedves és szellemes társalgó, előadása tele szófordulatokkal, anekdotákkal, érdemes lett volna leírni, amit elmondott Disraeliről, III. Napoleonról, az egyiptomi alkirályról stb. mind saját élményei alapján.

Mindenben méltó társa neje szül. Esterházy Alexandra grófnő, egy végtelen kedves és elragadó nyájasságú úrnő, kinek társaságában eszembe ju-

tott, mint egykor báró Jósika Sámuelnél, az „Abafi“ leírása a soha nem vénülő magyar nagyasszonyokról. Ott időzésem alatt a család vendége volt Knezevics orosz menekült herceg, Krim elűzött kormányzója, a cár egykori szárnysegéde bájos fiatal nejével és fiával. Ilyen társaság szemelláthatólag felvillanyozta az egykori diplomatát s az se zavarta, hogy staffageul ott volt a szerény bibliográfus is . . .

A grófnőnek szép kis műterme is van, szépen fest és rajzol s különösen sikerült az a képe, mely férjét könyvei közt mutatja be s hosszas kérésre megmutatta férjével tett északi tengeri útazása vázlatkönyvét, melynek képeit lendületes és költői napló kíséri. A kegyelmes asszony (férje t. i. v. b. t. t. és királyi főlovászmester) a szépirodalom terén is kísérletet tett, de nem a nyilvánosság számára. Egy unszólásomra felolvasott kedves rajza nemcsak költői lelketéről, hanem nemesen érző finom kedélyről és emberszeretetről tanuskodik.

A grófnő kedves szeretetreméltósággal kijelentette, hogy addig el nem bocsátanak, míg nem láttam a család szemefényét, a szintén a kastélyban lakó gróf Apponyi László kisleányát. Egy délelőtt aztán csakugyan be is toppan a kis angyal az öreg foliánsok közé e szavakkal: „I speak english“, „Je parle francais“, „Ich spreche deutsch“. A bájos kis apróság tünemény-szerű megjelenésétől elbűvölve, hirtelen azt se tudtam, mit kérdezzek tőle? Kedves elfogódottsága mindjárt feloldódott, mihelyt a grófné szólott egy pár szót hozzá és felelt és csevegett, mint egy kis pacsirta. Míg azon tünődtem, mennyivel szebben zeng és dallamosabban cseng csacska gyermeki ajkon az ékes magyar szózat, már el is tűnt előlem s az udvarról hangzott fel vídám kacagása.

De már rég lejárt a látogatásra kiszabott időm. Egy napra terveztem és csaknem egy hét lett belőle. De mikor annyira lebilincseli az embert ennyi kincs, egy rajongó bibliofil álmának megvalósulása és az összhangzatos élet látásának gyönyörűsége!

Nehéz szívvel, azzal a sóhajtással vettem búcsút vendégszerető házigazdámtól, miért nincsen Lengyel közelebb Budapesthez vagy Szegedhez!

Dézi Lajos.

